

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2018

Představili jsme knihu fotografií Rudolfa Štursy o Podkarpatské Rusi | „Mým tématem je rodná země,“ říká malířka Viktorie Manajlo-Prichodko | Ivan Pop: Adolf Dobrjanský, rusínský politik nové doby | Zločiny pod poloninami | O historiku Ľudovítu Haraksimovi | Rusínští sportovci v „cizích službách“

Stovka pro budoucnost

Letošní rok stého výročí vzniku Československa probudil mimořádný zájem odborné i široké veřejnosti o historii naší země. Zároveň také zájem o nepominutelné a pro mnohé nezapomenutelné dvacetiletí, kdy součástí republiky byla i Podkarpatská Rus. Svědčí o tom knihy, odborné semináře a konference, texty i pořady v médiích a další aktivity. Dodejme však, že zdaleka nejde jen módní či jakýsi „sezónní“ zájem, vybuzený tím, že téma je právě „in“ a sluší se to; je to skutečné zaujetí tématem, vnímání jeho aktuálnosti i poutavosti bez ohledu na jubilea. Zdá se, že Podkarpatská Rus je ve veřejném prostoru stále živá. Jako kapitola z naší společné historie, stále přitažlivé téma pro vědce i umělce, či jako cíl turistických i kulturně poznávacích cest.

Na stránkách našeho časopisu jsme také v posledních letech informovali o řadě knih, odborných konferencí, seminářů, filmů i kulturních a dalších projektů, které se věnují dějinám a současnosti Podkarpatské Rusi. Uskutečňují se na půdě vysokých škol i vědeckých ústavů (např. na Filosofické fakultě UK), ve státních institucích (Parlament ČR), v nakladatelstvích, časopisech, v televizi, rozhlasu i ve filmových produkcích. Nemluvě o studentských kreativitách – bakalářských či magisterských pracích. Zájem tedy opravdu není pouze dočasný. Autoři obdobných iniciativ zřejmě pociťují, že dané téma má vypovídací hodnotu nejen pro badatele a zájemce, kteří jsou zainteresováni z osobních důvodů – např. rodovými kořeny, národností atd. –, ale i pro širší veřejnost.

Letošní rok ovšem vygeneroval zvláště bohatou a aktivní pozornost věnovanou podkarpatskému a rusínskému tématu. Vzhledem k jubilejní „stovce“ je to pochopitelné. Například Národní archiv připravil na konec března dvoudenní mezinárodní konferenci s názvem „Čtvrtstoletí spolu, Československo a Podkarpatská Rus“ s tak bohatým a obsažným programem, že v krátkém sloupku nelze vyjmenovat byť jen část témat či autorů zařazených do programu.

Iniciátory i aktivními účastníky konference, stejně jako dalších „podkarpatorských“ či „zakarpatských“ aktivit, jsou historici, archiváři, publicisté či pedagogové většinou mladší a mladé generace. Mezi nimi i čerství diplomanti vysokých škol. Věříme, že právě oni objeví v historickém „čtvrtstoletí spolu“ leccos nového, poučného a inspirativního pro současnost i budoucnost.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKA

Výkonný výbor SPPR zve členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi na členskou besedu v sobotu 28. dubna 2018 v 10 hodin v kavárně Domu národnostních menšin, Praha 2, Vocelova 3.

Program:

Zpráva o činnosti, revizní zpráva, hospodaření SPPR
Informace z odboček a regionů
Plány pro příští období, nejbližší připravované akce
Volba výkonného výboru a revizní komise
Diskuse
Malé občerstvení

Foto archiv

Náš prapor

Setkání s Rudolfem Štursou nad půvabnou knihou fotografií z Podkarpatské Rusi

Ve vlnitých prostorách galerie Domu národnostních menšin v Praze se sešli ve čtvrtek 22. února početní zájemci o knihu fotografií Rudolfa Štursy nazvanou Duše krajiny a lidí – Fotografie z Podkarpatské Rusi. Publikace, kterou jsme věnovali panu Šturmovi k devadesátinám, právě vyšla. Vnímáme to jako malý svátek, a tak jsem ji také chtěli publiku představit. Mnozí se těšili i na osobní setkání s autorem. Díky vstřícnosti a obětavé (nejen řidičské) ochotě syna pana Štursy Pavla z Brna skutečně přijel.

Podvečerní program, který moderoval Tomáš Pilát, zahájil mladý houslista Michael Foršt, který brilantně přednesl dvě krátké skladby Johanna Sebastiana Bacha. Po příjemném hudebním zážitku dostal slovo Rudolf Štursa; zavzpomínal na své fotografické začátky, na přátelství se spisovatelem Jaromírem Tomečkem, s nímž dlouhá léta putoval nejen po Podkarpatské Rusi, ale později i Moravou. Tomeček ovlivnil Šturmovu fotografickou tvorbu, vztah k přírodě, vnímání poezie krajiny. Také Jaromír Tomeček měl kamaráda rád, sledoval jeho práci, veřejně se k ní vyjadřoval. Nikoli náhodou nazval Rudolf Štursa jednu ze svých nejúspěšnějších výstav „Podkarpatská Rus – Tomečkova země zaslíbená.“ O Štursových záběrech spisovatel mimo jiné napsal: „Člověk se po letech vrací k jeho snímkům, aby znovu prožil psychickou atmosféru a neopakovatelné příběhy minulosti...“

Pokračování na straně 3

Blíže o knize Rudolfa Štursy

Publikace Rudolfa Štursy **DUŠE KRAJINY A LIDÍ – Fotografie z Podkarpatské Rusi**, kterou právě vydává naše Společnost, obsahuje stovku snímků z autorovy rodné země. Jeden z vyznaných představitelů humanistické a dokumentární fotografie věnoval značnou část tvorby svému rodišti – Podkarpatské Rusi.

Narodil se v Koločavě r. 1927, pochází z rusínských kořenů (maminka byla Rusínka) a strávil tam podstatnou část dětství. Podkarpatský region se významně odrazil v jeho díle. Cyklus snímků z tohoto kraje patří k nejzdařilejším a nejoceňovanějším Štursovým fotografiím. Pod názvem Podkarpatská Rus – Tomečkova země zaslíbená byl úspěšně vystavován v řadě měst České republiky, v Praze např. v budově Národního muzea. Štursův celoživotní přítel, spisovatel Jaromír Tomeček, o něm napsal: „Člověk se po letech vrací k jeho snímkům ne proto, aby si zrekapituloval, jak manifestoval svou dobu individuální paměti, ale aby znovu prožil psychickou atmosféru a neopakovatelné příběhy minulosti. (...) Onen přechod od fotografování subjektivitu k dějinné objektivitě je ovšem možný jen tehdy, postřehne-li fotograf dostatečně bystře základní notu své přítomnosti.“

Ve spolupráci s autorem jsme sestavili reprezentativní soubor snímků a zpracovali do obrazové publikace, která představuje nejlepší černobílé i barevné fotografie, které na svých cestách do Zakarpatské oblasti Ukrajiny vytvořil. Grafické úpravy knihy se ujal Ondřej Huleš.

Autor začal fotografovat už v dětství právě na Podkarpatské Rusi. Rané snímky z tohoto období se nezachovaly, nicméně žej z fotografických cest z let 60., 80. a 90. minulého století je i tak dostatečně bohatá. Obsahuje cenný soubor krajinných snímků (černobílých

Foto Tomáš Pilát

Zleva: Rudolf Štursa, jeho syn Pavel, grafik knihy Ondřej Huleš

i v barvě), fotografie zachycující charakteristické rysy života místních obyvatel – jejich tváře, dny všední i sváteční, společenský život, obřady a rituály. Také některé pozoruhodné dokumentární snímky (např. rodina „zbojníka“ Nikoly Šuhaje), svéráz krajiny, která už

často v této podobě neexistuje atd. Ze stovky snímků je zhruba polovina černobílých, druhá půle barevných. Doprovází je životopisné údaje, rozhovor s autorem a další texty. **ap**

Knihu lze koupit na adrese SPPR za 250,- Kč, pro členy za 180,- Kč.

O masopustu, Velikonocích a oslavách vůbec

K prvním vlaštovkám užší spolupráce národnostních organizací (už pod hlavičkou Akademie národnostních menšin) patřil např. lednový bohatý program věnovaný Vánocům východního obřadu (13. ledna 2018). Podíleli se na něm účinkující ze slovenské, ruské, ukrajinské i rusínské a bulharské menšiny. Znělo tu mluvené slovo i koledy, rusínské děti pod vedení Marie Chochrůňové pěkně zazpívaly několik písniček, představili se

mladí muzikanti (housle, klavír). Společnými silami byly připraveny také neformální besedy o zvycích a obřadech dalších částí roku – masopustu a Velikonoc (27. února a 19. března). Historička a etnografka Helena Nosková poutavě vyprávěla o lidových zvycích, zvlátnostech, ale také společných rysech svátečních i zábavních aktivit různých národů. Mnozí z přítomných přidali své vlastní znalosti a vzpomínky. **ap**

KRÁTCE ODEŠAD

* **Na Světě knihy** – knižním veletrhu a literárním festivalu, který se pravidelně koná na Výstavišti Praha (letos 10.–13. května) se opět představí Dům národnostních menšin i jednotlivé menšinové organizace. SPPR tu bude prezentovat publikaci Rudolfa Štursy *Duše krajiny a lidí* i další knihy, které organizace vydala či se na nich podílela (*Národ odnikud*, kuchařka *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*).

* **Muzejní noc** se v Praze uskuteční letos 9. června. Připravuje se na něj i Dům národnostních menšin, kde se návštěvníci během večera setkají s ukázkami kultury národností, jejichž příslušníci žijí v Česku. Ve Vocoelové ulici bude znít hudba, představí se tanečníci, zpěváci, výtvarníci. Program Muzejní noci se právě připravuje, bude vyvěšen na webových stránkách DNM.

* **V Divadle v Jirkově** bude mít 12. května Skejušan své pravidelné setkání rodáků, přátel a milovníků dobré zábavy. Program začíná ve 14 hodin.

* **Článek profesora Popa** *Těžké probouzení Rusínů v nezávislé Ukrajině*, který přinesl náš časopis v minulých číslech, přetiskl bratislavský deník Pravda. Máme z toho radost, stejně jako z dalších aktivit, které se na Slovensku

objevují zejména v souvislosti se 100. výročí vzniku Československé republiky.

* **Filmové plakáty Andy Warhola** vůbec poprvé v České republice vystavuje Galerie GOAP v Praze. K vidění tu jsou i některé rusínské relikvie Warholovy rodiny, např. dopisy jeho matky a další unikáty. Galerie se na tvorbu Andy Warhola dlouhodobě soustřeďuje, nyní rozšířila expozici o filmové plakáty z 60.–70. let. Goap

sídlí v renesančním paláci U bílého jednorožce na Staroměstském náměstí.

* **Rusínský soubor Skejušan** oslavil letošní masopust pohodovým programem a průvodem v ulicích Chomutova. Jak je patrné z fotografie, kterou nám soubor zaslal, bylo tam příjemně a veselo.

* **Fedor Vico**, známý rusínský karikaturista, představil v Krajském muzeu v Prešově své karikatury spolu s kresbami svého přítele Vladimíra Jiráňka. Oba autoři publikovali své kresby v Lidových novinách. Výstava má název *Před a po* a je věnována stému výročí vzniku ČSR.

Setkání s Rudolfem Štursou nad půvabnou knihou fotografií z Podkarpatské Rusi

Dokončení ze strany 1

Trochu jsme odbočili od líčení podvečera věnovaného nové knize, ale připomínka Jaromíra Tomečka k atmosféře programu také patří. Nejen proto, že o něm pan Štursa mluvil, ale i proto, že poetika jeho snímků má hodně společného s Tomečkovým viděním podkarpatské přírody.

Po rozhovoru s autorem se slova ujali další spolupracovníci, kteří se podíleli na přípravě publikace. Agáta Pilátová se za editory trochu omluvila, že knížka vyšla se značným zpožděním; práce na knize začaly mnohem později, než jsme plánovali, protože původní editor dr. Kopecký

Michael Forst hraje Bacha

onemocněl a poté zemřel. Stihli jsme to až k devadesátinám autora. Významný podíl má grafik Ondřej Huleš (nemohl bohužel na prezentaci přijít), o jehož tvůrčím přínosu pronesl několik vět Tomáš. Neméně důležitý je také spolehlivý a pečlivý tiskař Rudolf Valenta, jenž léta tiskne téměř všechny publikace SPPR i náš časopis. V galerii promluvil o své práci na knize i o tom, jak spolu s Ondrou Hulešem hledali nejpříhodnější řešení její podoby. Moderátor v závěru poděkoval všem spolupracovníkům knihy i Pavlu Štursovi, který

Foto Agáta a Tomáš Pilátovi

Rudolf Štursa odpovídá na otázky Tomáše Piláta

atátka přivezl do Prahy a hlavně pomohl, když bylo třeba, např. dohledat chybějící snímky.

Pěkný závěr programu vytvořila autogramiáda autora (pro přítomné byla kniha k dispozici za sníženou cenu) a jeho krátké improvizované rozhovory s některými účastníky.

ap

Pan Štursa rozdává autogramy

Akademie národnostních menšin

Národnostní menšiny v ČR založily Akademii národnostních menšin, která bude sloužit užší a efektivnější spolupráci občanů sdružených v národnostních organizacích. Předsedkyní byla zvolena Olga Mandová. Sídlem Akademie je Dům národnostních menšin v Praze 2 ve Vocelově ulici. V úvodní části Stanov nové organizace se o jejích cílech mj. praví: „Akademie národnostních menšin, z.s. je samosprávná, dobrovolná, nepolitická a nezisková organizace založená za účelem naplňování společného zájmu, kterým je především pořádání společných kulturních, vzdělávacích a společenských akcí národnostních menšin v České republice. Posláním spolku je:

- (a) podpora kulturních a historických tradic národnostních menšin v České republice,
- (b) pořádání kulturních, vzdělávacích a společenských akcí zástupci všech národnostních menšin žijících na území ČR, rovněž i příslušníky majoritní společnosti ve vztahu k národnostním menšinám,
- (c) pořádání výstav, konferencí, koncertů a jiných kulturních pořadů s cílem rozvoje kulturních tradic národnostních menšin a její prezentace k obohacení kulturně společenského života v ČR,
- (d) nakladatelská činnost zaměřená především na vydávání publikací s problematikou národnostních menšin v ČR, jejich kulturních a historických kořenů a současném životě.“

Rusíni se hlásí k odkazu první republiky

„Byl to společný stát Čechů, Slováků a Rusínů,“ zdůrazňuje se v závěrech zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska, které se konalo na konci ledna tr. v Prešově. Díky vzniku a existenci ČSR se konstituoval i slovenský národ, bez něj by neexistovalo ani současné samostatné Slovensko, zaznělo na zasedání. V této souvislosti se připomněla také státotvorná role Rusínů projevující se od samého počátku republiky. Podílel se na tom jak plebiscit Rusínů v USA (v prosinci 1918) v rámci Rusínské národní rady, tak i Užhorodské memorandum, v němž rusínská reprezentace rovněž vyjádřila svou vůli připojit se k ČSR.

Kulatý stůl Rusínů Slovenska bude mj. usilovat o rozšíření informovanosti o tehdejších událostech. Bude akcentovat, že Rusíni nebyli za 1. republiky jen jednou z národnostních

menšin, ale státotvorným národem rovnoprávným s bratrskými národy Čechů a Slováků.

Na zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska bylo představeno logo, jež po celý letošní rok provází aktivity konané u příležitosti stého výročí vzniku Československa. Základní ideou, z něžž logo vychází, jsou písmena ČSR, přičemž tato písmena neoznačují pouze zkratku „Československá republika“, ale symbolizují i skutečnost, že šlo o stát Čechů, Slováků a Rusínů.

Sté výročí republiky pro Rusíny znamená datum, kdy se rusínský národ „dostal na politickou mapu světa,“ zaznělo na zasedání Kulatého stolu.

Shromáždění projednalo bohatý plán aktivit věnovaných stému výročí Československa. Obsahuje mj. např. vědeckou konferenci o Rusínech v době 1. republiky či promítání nového dokumentárního filmu „V chapadlech moci. Zápas Podkarpatských Rusínů o místo v rodině evropských národů“. Podle informace předsedy Kulatého stolu Rusínů Slovenska bude v letošním roce mít premiéru také další film – o malířích slavné Podkarpatské malířské školy. Posláním tohoto snímku je zdůraznění skutečnosti, že Rusíni vnesli cenný, nepominutelný vklad do kultury Československé republiky.

ap

Mučednická smrt Otce Petra

V noci 28. srpna 1954 zazněly v podkarpatské vesnici Zaričje výstřely, které ukončily život kněze Petra Orose. Jednoho z mnoha, jehož zlikvidovala sovětská moc. V čtyřicátých letech 20. století perzekvovala nová sovětská vláda všechny řeckokatolické duchovní Podkarpatské Rusi, zatýkala a posílala je na nucené práce do sibiřských lágrů. Počínaje rokem 1945 pronásledování rok od roku sílilo. Hned v počátcích sovětské vlády zavraždili Otec Petra Legezu, který odmítal zradit svou víru a řeckokatolickou církev, odsoudili a popravili kněze Petra Demjanoviče a Stefana Fencika. Do roku 1950 bylo zatčeno 135 duchovních, kteří se nezřekli své církve, odsouzeno na 25 let a uvězněno v lágrech. Vrátilo se jich pouhých 43.

132 kněží podlehl nátlaku a ze strachu přestoupili na pravoslaví.

Pronásledování řeckokatolických duchovních neskončilo dokonce ani po Stalinově smrti, ale dále pokračovalo. Příslušníci NKVD zlikvidovali např. Vasilije Zavadjaka, Nuzia Želtvaje, Ivana Matejka, Andreje Be-reznaje a další.

V padesátých letech přišel také tragický den úmrtí mého příbuzného, bratra mého dědečka, Otce Petra Orose. Mnohokrát ho zatkli a odvedli k výslechu na milici do Iršavy nebo Vinogradova. Prošel tvrdými výslechy, byl mučen. Naléhali na něj, aby se přestal věnovat „duchovním záležitostem“ a přestal ovlivňovat věřící. V roce 1954 ho zatkli v obci Bílky a odvezli na oddělení KGB ve Vinogradovu, posléze do Užhorodu, kde ho drželi v samovazbě. Vyslýchali ho po dva týdny. Sovětská moc věděla, že otec Petro je tajným vysokým činitelem řeckokatolické církve, proto ho chtěla zneškodnit a tajnou církev zavitit vedení.

Věřící svého kněze varovali: „Skrýjte se, Otče, znovu vás zatknou, budou vás týrat a odvečou na Sibiř!“ On jim však odpověděl: „Neodvečou mě, jejich kulka mě dostihne tady,“ a ukázal prstem na svou hrud. V létě r. 1954 na něj jeden iršavský milicionář střelil. Milice v těch dnech zadržela kněze Vasilije Jackaniče, Orosova přítele a spojence. Pak

došlo i na něj. Dne 27. srpna odsloužil otec Petro dvě mše ve Velkých Komjatech, potom se vydal pěšky na železniční stanici Sílce, odkud měl v úmyslu odjet do Bilek. Po cestě ho zadržel milicionář Povšik a chtěl odvést do Zaričje, spolu s ním zatkli i Kateřinu Stankovou, která kněze doprovázela. Když přecházeli přes most, u kříže, který stál při cestě, požádal Otec Petro milicionáře: „Buďte tak laskav a pusťte mě, já už dál nepůjdu.“ Povšik mu odpověděl: „Modli se, protože tohle je tvůj konec!“ Ve chvíli, kdy se otec Petro u kříže pomodlil, milicionář na něj dvakrát vystřelil; jedna ze střel zasáhla knězovo hrdlo. Když zemřel, bylo mu teprve 36 let. Jeho smrt byla symbolická – stala se pod ukřížovaným Ježíšem Kristem. Ve chvíli zásahu klečel kněz na kolenu, modlil se s růžencem v rukou...

Jeho tělo odvezli na korbě nákladního auta do Iršavy, kde je dva dny ukrývali v místní nemocnici. Potom je tajně zahrabali do příkopu u obce Kamjanskoje. Místo však objevili chlapi, kteří tam pásli dobytek; bylo tedy třeba, aby milicionáři lépe zametli stopy úkladné vraždy a převezli Otec Petra jinam. V noci tělo vykopali a znovu zahrabali v podlaze iršavského velitelství NKVD.

Po celých čtyřicet let své vlády Sověti tajili místo úkrytu ostatků zavražděného kněze. Věřící se však s tím nehodlali smířit, svého duchovního si pamatovali a chtěli ho řádně pohřbit. V roce 1992 velitel iršavské policie nakonec souhlasil, aby se místo, kde byl Otec Petro tajně pohřben, prohledalo a odkrylo. Dal příkaz kopat v podlaze garáže, kde se pod silnou vrstvou betonu a zeminy skutečně ostatky našly. Po exhumaci a odborné expertíze byl Otec Petro řádně pohřben v Bilkach.

Můj otec mi vyprávěl, že toho dne se v obci shromáždilo přes tisíc věřících z celého Podkarpátí. Lidé v pohřebním průvodu provázeli mučedníka se slzami v očích a květinami v rukou na místo posledního odpočinku. Smuteční bohoslužby se účastnilo 20 kněží v čele s biskupem. Všichni se vroucně modlili za dobré vztahy mezi lidmi naší vlasti, za spravedlnost. Věřící pak také uctili kapličku nedaleko kostela, kde za svého života otec Petro sloužil mše.

Otec Petro Oros neznal svou víru, do posledního dechu zůstal řeckokatolickým knězem, duchovním pastýřem věřících. Skláním se před statečností a mužnou odvahou svého prastrýce. Ať Pánbůh dá pokoj jeho duši a lehké spočinutí v rodné zemi.

ALEXANDER DUDINSZKY

(Poznámka redaktorky PR: Tragický příběh kněze Petro Orose nám poslal náš spolupracovník Alexander Dudinszky z Mukačeva, který příležitostně informuje o dění na někdejší Podkarpatské Rusi. Už jsme publikovali několik jeho textů. Ráda bych k tomuto článku připojila osobní poznámku: Se Sašou Dudinszkym jsem se seznámila prostřednictvím internetu, když mě kontaktoval s dotazem, zda náhodou nejsem jeho příbuzná. Ano, z mamčininy strany (dívčím příjmením Dudinszká) jsme skutečně v příbuzenském vztahu, a tedy i Petro Oros patří do našeho rodinného „stromu života“. O to víc se mě jeho osud dotýká. A není to jediný kněz – ani příslušník našeho rodu –, který byl komunistickým režimem na Podkarpatské Rusi tvrdě perzekvován. A. P.)

Výzva z Prešova k vědecké spolupráci

U příležitosti 100. výročí založení Československa dovolujeme si nabídnout politologům, historikům, sociologům, geografům, kulturologům a vědeckým a univerzitním pracovníkům těchto i příbuzných oborů v ČR, SR a na Zakarpatské Ukrajině možnost publikování v elektronicky vydávaném vědeckém časopise *Annales Scientia Politica*. Letos vyjdou dvě čísla. (Informace na webových stránkách Prešovské univerzity <http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ipol/asp/>. Uzávěrky: pro 1. č. r. 2018 konec března 2018, pro 2. č. r. 2018 31. 10. 2018.

Rok 2018 je pro obyvatele Slovenské i České republiky rokem významných letopočtů končících osmičkou (ve 20. století léta 1918, 1938, 1948 a 1968). Proto naše redakce nabízí platformu k publikování vašich vědeckých a odborných témat. Domnívám se, že by rozhodně nemělo být opomenuto 100. výročí vzniku Československa. Na společném zasedání vlád České a Slovenské republiky již 12. 5. 2015 ve Valticích podepsali premiéři obou států deklaraci o společných oslavách tohoto výročí. K tomu se uvádí: „Oslavy a připomenutí

významných historických výročí v roce 2018 budou neopakovatelnou příležitostí ukázat zejména mladé generaci, která se již socializovala v samostatných státech, význam a přínosy 74leté existence ve společeném česko-slovenském státě, jakož i spolupráce SR a ČR po rozdělení ČSFR.“ Jsou plánovány společné projekty českých a slovenských muzeí, galerií a divadel, atd. Předpokládá se, že na některé společné akce budou pozváni zástupci Francie, Spojených států amerických a Velké Británie, tedy zemí, které v roce 1918 podpořily vznik samostatného Československa.“

Připojte se proto i vy, zástupci humanitních, společenských a behaviorálních věd, kteří svými vědeckými přístupy chcete obohatit spektrum pohledů jak na naši společnou minulost, tak i na současné, rozhodně nadstandardní vztahy mezi Slovenskou a Českou republikou.

Prof. PaedDr. JAROSLAV VENCÁLEK, CsC,
garant studijního oboru „politologie“

na Prešovské univerzitě a šéfredaktor *Annales Scientia Politica*

Mé hlavní téma je rodná země

Na konci loňského roku představila v galerii Domu národnostních menšin v Praze část své tvorby rusínská malířka a kunsthistorička Viktorija Manajlo Prichodko. Přivezla svá díla z Užhorodu a brzy po výstavě u nás vystavovala i v Budapešti. Během pražského pobytu jsme si s paní Viktorií povídaly o její práci, rodinném zázemí i o výtvarném umění Podkarpatské Rusi.

Vaše obrazy svědčí o hlubokém vztahu k zemi, v níž žijete...

Mým hlavním tématem je rodná země. Lidé, kteří tu žijí, jejich charakteristické rysy, kultura, dějiny, národopis. Jejich duše. Rozumět jim mě naučili moji rodiče a také děda a babička. Myslím, že mnozí to máme podobně – snad všichni jsme spolu s mateřským mlékem nasával i vztah k vlasti. A pak se po celý život k těmto kořenům upínáme. Já to měla o to bohatší, že jsem mohla vnímat a osvojovat si obrazy, které maloval můj děda – malíř Fedor Manajlo, i díla svého otce, také malíře – Ivana Manajla. V určité chvíli jsem se rozhodla i já, že budu malovat, řeklo si o to mé rodinné prostředí i mé srdce. Proto jsem se rozhodla pro studium výtvarného umění na naší užhorodské umělecké akademii.

Vy ovšem máte výtvarné a zároveň i kunsthistorické vzdělání. Čím se v oblasti dějin umění zabýváte?

Ano, je pravda, že mým prvním oborem studia byly dějiny umění, které jsem studovala na užhorodské univerzitě. Určitě mě nejvíce zaujala etnografie, tento obor jsem si zamilovala celou duší. Po absolutoriu kunsthistorie na Fakultě historie jsem zůstala nějaký čas přímo na fakultě a nějakou dobu jsem se odborně i jako vysokoškolská učitelka věnovala oboru, který jsem vystudovala. Postupně jsem ale pochopila, že chci a musím malovat. Patrně mi to velely i mé genetické předpoklady, jako by to bylo ve mně tak naprogramováno. Proto jsem se přihlásila ke studiu na Zakarpatskou uměleckou akademii. Mimochodem, její základy položila skupina slavných podkarpatských malířů – Erdély, Bokšay a můj děda Fedor Manajlo.

Pocházíte z velmi slavné umělecké rodiny. Váš dědeček byl jedním ze tří hlavních zakladatelů a představitelů tzv. podkarpatské malířské školy. Co jste od svého dědečka, případně od ostatních malířů Podkarpatské získala a co ve vás z těchto tradic zůstalo?

Když Josef Bokšay a Adalbert Erdélyi zakládali podkarpatskou malířskou školu, jejich hlavním záměrem bylo, aby umění Podkarpatské Rusi v rámci Československa vzkvétalo. Je obecně známo, že Podkarpatská Rus patřila k předválečné Československé republice od roku 1919 až do roku 1938. V té době nastal největší rozvoj nejen podkarpatské kultury, ale i hospodářství, řemesel, školství, infrastruktury. A právě v této době, konkrétně v roce 1931, se na Podkarpatsí zformovala a přihlásila k životu škola Společnosti výtvarného umění Pod-

Viktorija Manajlo Prichodko a její obrazy na pražské výstavě

karpatské Rusi. Založili ji Adalbert Erdélyi, Josef Bokšay a Fedor Manajlo. V době vzniku tohoto seskupení můj děda Manajlo ještě studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, ale když se v roce 1937 vrátil domů, připojil se k ostatním výtvarníkům a brzy se stal jednou z klíčových osobností podkarpatské školy.

Co zmíněné malíře charakterizovalo?

Každý z těchto významných malířů byl jiný. Josef Bokšay proslul jako výtečný krajinář, jeho tvorba se dá nazvat neoimpresionistickou. Byl však také tvůrcem řady sakrálních děl, svými obrazy velmi krásně vyzdobil například užhorodskou katedrálu. Významně přispěl k uměleckému ztvárnění náboženských témat, a tím i k obohacení církevního života země. Adalbert Erdélyi byl, dá se říct, malířem evropského stříhu. Jezdil po světě, sbíral zkušenosti v Paříži, Mnichově i jinde. Řada jeho obrazů nese stopy vlivů francouzského výtvarného umění i dalších evropských směrů a stylů.

A váš děda?

Můj děda se ve své tvorbě inspiroval především tématy, která nacházel doma, ve své zemi. Velmi dobře znal život zdejšího lidu, jeho myšlení a cítění. Přemýšlel o něm, trápil se jeho problémy, bolelo ho srdce, když viděl bídu a nedostatek. Přál si, aby všichni – Verchovinci i lidé v dolinách – žili dobře. Znal dějiny své země, lidové zvyky, obřady, legendy, tradice a folklor. To všechno se projevovalo a odráželo v dědečkově tvorbě. Zobrazoval život horalů z Verchoviny a prostých lidí vůbec. Zde nacházel hlavní podněty pro svou tvorbu. Jeho obrazy se vyznačují svébytným expresionismem, jímž zobrazuje lidová témata. Pro tyto vlastnosti je dědečkova tvorba považována za třetí základní prvek zakarpatské malířské školy. Ano, opravdu se dá mluvit o škole – vždyť vliv těchto umělců lze i dnes vysledovat u řady současných zakarpatských výtvarníků. Mnozí je považují za své učitele.

Foto Jiří Havel

Na vaší pražské výstavě mě velmi zaujal cyklus obrazů, který jste věnovala národům a národnostem žijícím na území Podkarpatsí. Toto téma je živé, krásné a obsahově hluboké. Jak podle vás žily a žijí národy a národnosti na Podkarpatsí?

Žijí a věřím, že i v budoucnu budou žít velmi přátelsky. Historický vývoj našeho regionu způsobil, že tu žije mnoho národů a národností. Slováci, Maďari, Rumuni, menší skupina Čechů; z místních rusínských etnik Huculové, Bojkové, Lemkové. Každá z těchto národností má svou osobitou kulturu, ale vždy respektovaly jazyk i kulturu ostatních. Například nikdy nikomu nevědělo, že u nás se odjakživa slavily dvoje Vánoce. Dělo se tak a stále děje dokonce i v jednotlivých rodinách – katolické svátky podle gregoriánského kalendáře, řeckokatolické a pravoslavné podle juliánského. Máme u nás Rusíny, Maďary, Poláky... a nemáme s tím problém. Zakarpatsí a její kultura jsou díky rozmanitosti národností a kultur bohatší. Je to velká a pestrá kulturní paleta. A my malíři v ní žijeme a naplňujeme tím svá díla. Země dává našim obrazům témata, motivy, barvy i světlo.

Inspiruje vás to také?

Samozřejmě i mě.

Vaše výstava v Praze měla úspěch. Líbí se vaše obrazy publiku i jinde v zahraničí, kde vystavujete?

Myslím, že se líbí. Mimo jiné i proto, že mnoho našich lidí – Rusínů ze Zakarpatsí –, se rozjelo do světa, žije jich v zahraničí hodně a když přicházejí na naše výstavy, hledají tu svou rodnou zemi. A navíc – jak už jsem říkala, u nás je tolik rozličných kultur, že snad každý si tu může najít něco svého. A pro ostatní, kdo nejsou našimi krajany, je prostě zajímavé dovědět se něco o Zakarpatsí a jeho umění. Ještě stále se o nás, o naší zemi neví dost, lidé ji neznají.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Perzekvovali ho pre názory

Roku 1956 pri príležitosti 100. výročia narodenia Alexandra Duchnoviča Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich v Prešove usporiadal vedeckú konferenciu o tomto významnom rusínskom národnom buditeľovi. Na konferenciu pricestovala sovietska delegácia na čele s J. P. Kyryľukom, ktorý predniesol referát. Odsúdil používanie termínu „bývalé Uhorsko“ a tvrdil, že to bola pradávna ukrajinská krajina, ktorá v 10. a 11. storočí bola súčasťou Kyjevskej Rusi a v 11. storočí sa jej zmocnili maďarskí feudáli.

Ďalej odmietol rozlišovanie východného Slovenska a Zakarpatska, pretože to takisto bola ukrajinská krajina, ktorú opanovali Maďari a umelo rozdelili na komitáty alebo župy. V 19. storočí to bol jeden celok. Toto tvrdenie pobúrilo mladého, v tom čase 28-ročného Ľudovíta Haraksima. Dovolili mu, aby sa proti tomu dodatočne ohradil zrejme len v podobe poznámok, ktoré vyšli v zborníku materiálov z vedeckej konferencie.

PhDr. Ľudovít Haraksim, CSc., pekný a vysoký muž, bol známy rusínsky historik. Zaoberal sa sociálnymi a kultúrnymi dejinami Ukrajincov na Slovensku (až po roku 1990 sa začal používať pojem Rusíni). Veľkú pozornosť venoval buditeľskej činnosti, národnému obrodeniu Rusínov v Uhorsku a činnosti jeho hlavných predstaviteľov A. Duchnoviča, A. Dobrjanského, A. Pavloviča a ďalších.

Narodil sa 1. augusta 1928 v Užhorode. Rodina Haraksimovcov pochádzala z Vyšnej Jablonky, ale jeho otec počas tridsiatych rokov minulého storočia pracoval na stavbe československej železnice, ktorá mala základňu v Užhorode. Tu spoznal manželku (slovenského pôvodu) a tu sa Ľudovít narodil a získal vzdelanie. (Mimočodom, po vojne sestra Ľudovíta bola učiteľkou manželky P. R. Magocsiho v ľudovej škole vo Vyšnej Jablonke.)

V Užhorode Ľ. Haraksim ukončil ľudovú školu. Strednoškolské štúdium absolvoval v tamojšom Ruskom gymnáziu. Po vojne jeho rodina optovala do Československa

Ľudovít Haraksim

(prijala štátne občianstvo tohto štátu). Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študoval históriu a ruský jazyk. Ako tému svojej kandidátskej práce si zvolil vzťahy medzi Slovákmi a Ukrajincami v 17. a 18. storočí.

Bol asistentom na Katedre dejín FF UK, neskôr pracoval v Inštitúte dejín európskych socialistických krajín Slovenskej akadémie vied a v Historickom ústave SAV. Ako výborný odborník na medzinárodné vzťahy bol roku 1968 členom vládnej komisie pre federálne usporiadanie ČSSR.

Je autorom niekoľkých historických kníh a článkov. Venoval sa najmä problematike medzislovanských vzťahov v prvej polovici 19. storočia. V Martine vydal publikáciu: *Z dejín Ukrajincov na východnom Slovensku* (1957). V Historickom časopise, roč. 1960, uverejnil článok *Hnutie ukrajinského Zakarpatska a východného Slovenska, myšlienka*

slovenskej vzájomnosti. Významným činom bolo vydanie knihy *K sociálnej a kultúrnej histórie Ukrajincov na Slovensku do roku 1867* (1961). V Čechách publikoval prácu *Slovanství v dějinách Čechů a Slováků, Od Kollárova slovanství k slovenství 1835–1848* (1968).

Roku 1970 sa začali politické čistky vo všetkých inštitúciách v Československu. Konali sa aj v Historickom ústave SAV. Jeho neprajníci mu vyčítali, že revolučné roky 1848–1849 vysvetľoval nemarxisticky a nesúhlasil s vojenskou intervenciou 21. augusta 1968. Zakázali mu publikovať. Vyhodili ho z práce v ústave a bol rád, keď sa mu podarilo zamestnať sa v Slovenskom národnom múzeu ako archivár, úradník a znalec múzejných zbierok. Jeho meno sa nesmelo uvádzať v katalógoch výstav, ktoré pripravoval.

Napriek zákazu publikovať naďalej sa venoval historickému výskumu rusínskeho národa. Osobitosť jeho vývinu videl v tom, že Rusíni na severnom Slovensku sa nikdy v minulosti neocitli v jednom štátnom útvare s väčšinou svojho národa, ako to bolo na Podkarpatskej Rusi. V Zemplíne, Šariši a na Spiši tvorili Rusíni menšinu a prevahu malo slovenské obyvateľstvo.

Po prevrate roku 1989 vydal vo Vydavateľstve Veda v Bratislave publikáciu *Národnosti na Slovensku* (1993). Bol aktívnym členom Matice slovenskej a roku 1990 jej predsedom. Angažoval sa v historickom odbore Matice slovenskej, za čo mu udelili najvyššie ocenenie za prínos v rozvoji historickej vedy – Cenu Daniela Rapanta.

Bol podpredsedom Slovenskej historickej spoločnosti, členom Rady vlády SR pre národnosti, členom Kolégia ministra kultúry SR a členom Slovenského helsinského výboru. Patril k najlepším odborníkom na históriu Rusínov na Slovensku, ale pre svoje názory ho perzekvovali, čo nebolo voči nemu čestné. Zomrel 18. novembra 2008 v Bratislave.

MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

Podporte zbierku **Návrat busty TGM!**

Veľké Berezné chce 100. výročie vzniku samostatného československého štátu osláviť znovuzrozením busty T. G. Masaryka. Myšlienka znovuzrodenia vznikla v roku 2016 pri spoločnom cezhraničnom stretnutí zástupcov Veľkobereznánskej rájonnej rady a okresu Snina. Iniciatíva sa stretla s pozitívnym ohlasom aj mimo územia mesta Veľké Berezné. (viac článok Podkarpatská Rus č. 3/2017 str. 9 a 12). V auguste minulého roka sa títo stretli za účelom pripravovanej dobrovoľnej zbierky na zhotovenie plastiky busty Tomáša Garrigua Masaryka, ktorá stála na námestí do roku 1938 v meste Veľké Berezné – ukrajinsky Великий Березний. Predpokladané náklady na zhotovenie diela predstavujú

podľa autora diela, zaslúženého umelca Ukrajiny sochára Michaela Belenyho, sumu približne 5 tisíc eur. Busta bude bronzová s celkovou výškou akú mala tá predošlá, ktorej autorkou bola známa sochárka Olena Mondič. Umiestnená bude na pôvodnom mieste mestského parku. Slávnostný akt odhalenia je naplánovaný k 100. výročiu vzniku 1. Československej republiky, teda 28. októbra 2018. Touto cestou hľadáme partnerov, ktorí by nám daný projekt pomohli prostredníctvom zbierky zrealizovať. Zriadením transparentného účtu bola z dôvodu vysokých poplatkov za prevodný styk s tretími krajinami poverená tak slovenská ako aj ukrajinská strana.

Ing. ROMAN GALLIK

Príjemca:

Partneri z krajín EÚ

IBAN: SK140900000000086867034

Variabilný symbol: 28102018

Správa pre príjemcu: Návrat busty TGM od [vaše jméno]

Partneri z Ukrajiny

Го „Громадянська ініціатива“

Adresa: Закарпатська,

Великоберезнянський, 89000,

Великий Березний, Петрова 5, Україна

Č. účtu: 26009057140121

IBAN: UA09312248000026009057140121

Adolf Dobrjanský – rusínský politik nové doby

Loni na konci roku uplynulo 200 let od narození Adolfa Dobrjanského (18.12.1817 Rudlov, Slovensko – 19.03.1901, Innsbruck, Rakousko). Byl to nejvýznamnější rusínský politik 19. století, vůdčí osobnost rusínského národního obrození, který předstihl svou dobu vytvořením programu federalizace habsburské monarchie. Dostalo se mu skvělého vzdělání (gymnázia v Levoči, Rožňavě, Miškolci, filozofie a právo v Košicích a Egeru, technické vzdělání na akademii v Banské Štavnici, a na Vysokém technickém učení ve Vídni). Po ukončení studia pracoval jako báňský úředník ve Vindšachtě. Zajímal se o slovenské národní hnutí, podporoval štúrovce, spolupracoval s J. M. Hurbanem či A. Radlinským.

Za svého pobytu v Čechách v letech 1846–1848 se seznámil s F. Palackým, K. Havlíčkem Borovským, F. Riegerem. Sdílel jejich austroslavistickou koncepci a představu o federalizaci Rakouska. Zároveň byl silně nakloněn ideji slovanské vzájemnosti a rusofilství. Po vypuknutí revoluce 1848 kandidoval ve volbách do uherského sněmu. Avšak poslanci sněmu odmítli uznat jeho mandát a obvinili ho z šíření panslavismu. Dobrjanský se uchýlil na východní Slovensko a stal se vůdčí osobností skupiny rusínských intelektuálů, která se snažila vypracovat národní program Rusínů: sjednocení Rusínů Uherské Rusi, východní Haliče a Bukoviny v jednu provincii v rámci habsburské monarchie. Tento program předpokládal dominantní politickou úlohu dynastie v reformovaném státě, který poskytne všem národům práva, a tím si zaručí jejich loajalitu.

Plán vytvoření rusínské provincie byl vážnou ranou pro hlavního rivala Vídně v té době – maďarskou revoluční vládu. V lednu 1849 A. Dobrjanský v čele delegace „uherských Rusínů“ odevzdal ve Vídni pro panovníka Františka Josefa I. memorandum *O sjednocení ruských korunních zemí do jednoho administrativně politického celku*. Dynastie byla v těžké situaci, proto se rusínské delegaci dostalo kladné odpovědi. V dubnu 1849 se A. Dobrjanský vrátil do Vídně a pokusil se u císaře nebo aspoň u dvora projednat otázku vytvoření rusínské provincie. Vídeňský dvůr už připravoval rozhodující úder proti Uhrám s podporou ruské armády a o rusínskou věc ztratil zájem. Vytvoření rusínské provincie bylo zamítnuto „z důvodu státních zájmů“, neboť bylo vlastně v protikladu k centralizačním snahám Vídně. Dobrjanský svůj plán už dále neprosazoval.

V květnu 1849 dostal nabídku od rakouského ministra vnitra A. Bacha stát se císařským komisařem u štábu ruské armády, spěchající na pomoc Vídni. Dobrjanský nabídku přijal. Po kapitulaci maďarské armády u Vilagoše byl jmenován nejvyšším komisařem segedínské okruhu. Začátkem

října se vrátil do Prešova a začal připravovat další jednání ve Vídni. 19. října 1849 se konala audience rusínské delegace v čele s Dobrjanským u císaře Františka Josefa I. Delegace odevzdala císaři *Memorandum (Pamjatnyk Rusynov Uhorskych)*, sestavený Dobrjanským, 11 bodů obsahovalo požadavky uznání rusínské národnosti a další požadavky ve smyslu zrovnoprávnění Rusínů s jinými národnostmi monarchie. V říjnu 1849 byl Dobrjanský jmenován vedoucím kanceláře hlavního administrátora nově zřízeného Užhorodského okruhu (zahrnoval komitáty Ung, Bereg, Ugoča a Marmaroš). Ihned začal uskutečňovat Rusínům „prospěšná opatření“ ve smyslu zmíněného memoranda. Avšak v březnu 1850 byl Užhorodský okruh zrušen na základě rozhodnutí ministra Bacha. Rusínská inteligence označila tento krok za „katastrofu v Užhorodě“.

V následujících letech (1850–1861) Dobrjanský vystřídal řadu významných státních funkcí v Uhrách. Ve volbách do zemských sněmů v březnu 1861 znovu předložil národní program Rusínů. Skupina maďarských poslanců vytkla A. Dobrjanskému jeho působení u ruských intervenčních vojsk, hanlivě ho označila za „moskalského vůdce“ a „Pansláva“ a dosáhla zrušení jeho mandátu. Dobrjanského odpovědí bylo vydání připraveného vystoupení v knižní podobě (*Rede des ungarischen Landtags-Abgeordneten Adolf Ritter von Dobransky in der Adressangelegenheit*, Wien, 1861). Označil tu činnost maďarského revolučního parlamentu v letech 1848–1849 za protizákonnou a protiústavní. Navrhoval rozdělení Uher v duchu austroslavismu na pět národních okruhů (maďarsko-německý, srbský, rumunský, slovenský a rusínský). Zá-

roveň v Paříži anonymně vydal brožuru *Les Slaves d'Autriche et le Magyars*, v níž ostře kritizoval maďarskou národnostní politiku. Brožury Dobrjanského vyvolaly ostrou reakci maďarských politických kruhů. Koncem r. 1861 sestavil nové memorandum v tvrdém protimaďarském duchu a rozeslal ho do rusínských farností. Avšak většina duchovních se postavila proti Dobrjanskému. Rusínští duchovní navíc prozradili obsah jeho memoranda a na stránkách maďarských novin se od něj veřejně distancovali. Královský místodržitel hrabě Pálffy žádal jeho propuštění z místa rady kanceláře místodržitelství. Odpovědí Dobrjanského byl dopis místodržiteli, ve kterém znovu zdůraznil své protimaďarské a prohabsburské názory.

V r. 1866 zahájila v Užhorodě činnost společnost *Obščestvo sv. Vasilija Velikého*, jehož předsedou byl zvolen A. Dobrjanský. Od r. 1867 začala vydávat první rusínské noviny – *Svet* (1867–1871) a první literární ročenku *Mesjaceslov*. V r. 1871 Dobrjanský vydal brožuru s programem vytvoření tzv. Rakouské Rusi, tedy sjednocení Haliče a Bukoviny s Uherskou (Podkarpatskou) Rusí. Brožura vyvolala ostrou reakci v maďarských politických kruzích. Na Dobrjanského byl dokonce spáchán atentát. Po atentátu se stáhl na svůj statek v Čertižnem v Zemplínu a politického dění v Uhrách se už neúčastnil. V 70. letech pochopil nereálnost orientace na Vídeň a zaměřil se na spolupráci s haličskými rusofily. V r. 1875 pod tlakem maďarizátorů emigroval do Polska, které bylo tehdy součástí ruského záboru (Kongresówka). Šest let strávil ve Varšavě v rodině svého zetě, profesora Varšavské univerzity, Antona Budiloviče (1846–1908), slavjanofila, autora studie o národnostní problematice Podkarpatské Rusi (*K voprosu o plemennych otnoženijach v Ugorskoj Rusi*). V r. 1881 se přestěhoval do Lvova a pokračoval ve spolupráci s haličskými rusofily. Uherský ministerský předseda K. Tisza vyprovokoval proti němu, jeho dceři Olze Hrabarové a několika lvovským rusofilům soudní proces (12. 6.–29. 7. 1882). Všichni byli obviněni z velezrady a hrozil jim nejvyšší trest. Na procesu však byla prokázána lživost „důkazů“ K. Tiszy a všichni obvinění zproštěni viny.

Na doporučení rakouské vlády se pak A. Dobrjanský natrvalo usadil v Innsbrucku. Pokračoval ve své publicistické činnosti, rozpracoval další program federalizace Rakouska (*Programm zur Durchführung der nationalen Autonomie in Oesterreich*, 1885), propagoval ideu kulturní jednoty Rusínů s ruským národem a Ruskem (*O sovremennom religiozno-političeskom položenii avstro-uhorskoj Rusi*, 1885). Avšak s rodnou zemí už žádné kontakty neudržoval.

IVAN POP

Obrázky z Dubového

Při podrobnějším zkoumání mapy východní části Podkarpatské Rusi neujde naší pozornosti městečko Dubové, které leží v údolí řeky Teresvy v fačovském okrese. K Dubovému patří také části Nižní a Vyšní Dubovec. S malou nadšátkou můžeme Dubové nazvat hlavním městem teresvanského údolí, nejen kvůli vyššímu počtu obyvatel. Předurčuje ho k tomu poloha v centrální části údolí, a snad i hospodářské zázemí. První zmínka o Dubovém je z první poloviny 16. století, ves byla původně osídlena dřevařskými dělníky. Z pozdějšího období nacházíme v okolí Dubového také stopy po solných šachtách. V roce 1782 zde byla založena malá manufaktura na výrobu zemědělského nářadí, která brzy zanikla. Znovu byla obnovena v polovině 19. století.

stavbě trati. 21. prosince 1928 zajela poprvé lokomotiva do Ust' Čorné. Obyvatelstvo ji přivítalo velkými ovacemi.

Pokud jde o lesní hospodaření v Poteseví včetně Dubového, veškerá práce v pasekách i při stavbách cest, objektů a regulaci řek se prováděla většinou pomocí podnikatelů, jen plavba vorů a jiné menší práce se prováděly ve vlastní režii. Rusíni i němečtí kolonisté byli skutečnými mistry ve stavbě smyků a dobrými vorari v horních divokých částech řečiště. V roce 1929 byla průměrná mzda voráře 250 Kč týdně, za práce na pasece a na regulačních stavbách dostávali denně 30 Kč a při lehčích pracích, např. v lesních školkách, 8–15 Kč denně.

V r. 1930 žilo v Dubovém necelých 4500 obyvatel, z toho 3500 Rusínů, 50 Čechů a Slo-

školy – stav v r. 1937: L. Zindr, A. Dyntarová, V. Šámalová, M. Škvařilová, J. Holčík, V. Bryksí a pobočka s německým vyučovacím jazykem – E. Navrátil), na poště, na správě státních lesů a na četnické stanici (stav 1937): vrchní strážmistr V. Kopsa, štábní strážmistr J. Korabík, V. Zach, I. K. Pačanda a J. Škvařil.

Připomeňme, že Dubové v období 1. ČSR mělo dvě rusínské obecné školy. Jednu větší, blíže k centru městečka (učitelé – obsazení podle stavu v r. 1937: O. Fedorkiv, T. Kadarová, H. Tenjáčková, J. Citrovsckij, P. Maukšinskij, A. Sabov, J. Červonyj, I. Petrovcij, M. Terpajivna a O. Fedorková); druhou menší v Nižním Dubovci (učitelé Š. Iljaško, F. Knauer a I. Tobiášová).

Za zmínku stojí výsledky, kterých bylo dosaženo v celostátních volbách do okresního zastu-

Pohled na Dubové s mostem přes řeku Teresvu

Výstavba trati z Dubového do Ust' Čorné v r. 1928

Foto archiv

Dubové proslulo chovem dobytka a dřevařským průmyslem. Horské lesy v okolí, jejichž hlavní dřevinou je smrk a buk, v nížinách pak dub a buk, tvořily svého času majetek korunních měst Ťačova a Chustu. Obyvatelé měli původně právo tento lesní majetek používat. Uherský stát převzal zdejší lesy na základě zákona z r. 1871. Za účelem zpřístupnění lesního velostatku a zvýšení těžby dřeva byla v r. 1885 uvedena do provozu úzkokolejná dráha z Teresvy do Neresnice a dál až do Teresové v délce 30 km. Po ofenzivě ruských vojsk v Karpatech v r. 1914 padlo rozhodnutí armádních míst ve Vídni prodloužit dráhu z Neresnice až do horní části údolí Teresvy. Rakouská „Eisenbahn compagnie Nr. 18“ postavila trať až do Dubového. Byla rovněž vytyčena další trasa až do Ust' Čorné, avšak k výstavbě nového úseku již nedošlo. V době převratu v r. 1918 rozhorčený lid rozbil celé zařízení v Dubovém a silně poškodil trať. Hlavní příčinou rozhořčení byla skutečnost, že pozemky ke stavbě lesní dráhy byly zabrány vojskem bez jakékoli náhrady.

Po roce 1919, kdy se i východní část Podkarpatska stala součástí Československé republiky, docházelo k postupné konsolidaci poměrů v celém Poteseví. Po převzetí lesního majetku do vlastnictví čs. státu v r. 1920 byla v Dubovém vytvořena Správa státních lesů, která podléhala Ředitelství státních lesů a statků v Buštině. V r. 1927 se přikročilo k rekonstrukci úseku dráhy z Neresnice do Dubového a k další vý-

váků, 150 Němců, 50 Maďarů a přes 700 Židů. V městečku působila pila, 6 mlýnů, menší podnik na výrobu rumu a likérů, sodovkárna, velkoobchody vínem a zemědělskými plodinami. Tkaly se zde (i v současnosti) krásné koberce, přehozy a závěsy. V turistickém průvodci z roku 1937 redigovaném B. Lázňovským si v pasáži o Dubovém můžeme přečíst: „Míjíme cestou skupiny urostlých Rusínů i pestré skvrny barvitých krojů ženských, míjíme řady dřevěných domků a židovské krčmy, míjíme soutěsky na břehu řeky, kde sotva projedeme mezi nově vybudovanou lesní dráhou a opěrnou zdí.“

Dodejme, že Okresní hospodářský spolek v Ťačově založil v r. 1932 v Dubovém vzorný ovocný sad jako názorný příklad správného ošetřování stromků pro místní pěstitele ovoce. Z dalších podnikatelských aktivit a služeb veřejnosti působily v městečku úverové družstvo a potravinové družstvo „Narodna torhovlja“. Fungovalo zde šest hostinců, mezi turisty byla oblíbená ubytovna M. Kaňuka. O zdraví obyvatel pečovali MUDr. L. Grunbaum, lékárník A. Maukšinskij i spolek Čs. Červeného kříže pod vedením učitele J. Zingera.

Druhý domov v Dubovém našlo také několik desítek Čechů a Slováků. Někteří provozovali řemesla (kováři – bratři Paulíkoví, truhlář I. Jekovič), jiní obchod (J. Markovič, J. Kanyňka – obchod smíšeným zbožím) nebo autodopravu (J. Matkovič). Část krajanů pracovala ve státní správě (notář A. Pukán, učitelé čs. obecné

pitelstva 26. května 1935. Ze 40 členů okresního zastupitelstva v Ťačově byli zvoleni 3 zastupitelé z Dubového: za republikány J. Dekel, rolník, za sociální demokraty I. Balaban, dělník a za komunisty J. Braj, dělník. Jako čtvrtý zastupce Dubového byl do zastupitelství jmenován dělník I. Rebar. Nepochybně, šlo o zajímavou ukázkou fungování demokracie v praxi.

Československé období přineslo pro městečko Dubové také širší napojení na celostátní železniční síť, když od 30. 4. 1937 byla zahájena osobní doprava na úseku Teresva, místní nádraží – Ust' Čorna – Prislop a Ust' Čorna – Brustury. Pro místní obyvatele to byl nesporně hospodářský, sociální i kulturní přínos. Z uvedení nové trati do provozu měli pochopitelně radost i turisté.

Na závěr připomeňme významné rodáky z Dubového a okolí. V Dubovém se v r. 1942 narodil významný český výtvarník, grafik a sochař J. Sopko, v r. 2002 a v dalším období rektor Akademie výtvarných umění v Praze. Vedlejší vesnice Kaliny se v r. 1880 stala rodištěm E. Bačinského, rusínského politika, člena čs. parlamentu a senátu a ministra autonomní vlády Podkarpatské Rusi. V sousední vesnici Tarasové se v r. 1896 narodil I. Párkányi, vysoký úředník v kanceláři prezidenta republiky v Praze a byt na krátké období podzimu 1938, poslední guvernér Podkarpatské Rusi.

VLADIMÍR KUŠTEK

Rusínski futbaloví bratia

Pred piatimi rokmi uviedli do Siene slávy prešovského športu československú futbalovú legendu Ladislava Pavloviča. Legendárny „Ruský cár“ – čo bola jeho prezývka – opustil tento svet vo veku osemdesiatšesť rokov. Ešte obdivuhodnejší vek, blížiaci sa k deväťdesiatinám, stále žije jeho brat Rudolf Pavlovič.

Obaja bratia Pavlovičovi patria k výnimčným postavám histórie najstaršieho futbalového klubu na Slovensku. Futbaloví bratia sa narodili do mnohopočetnej rodiny, ktorej hlava bola v dávnejších časoch šéfom známeho hostinca na Sabinovskej ulici, nie príliš vzdialeného od futbalového štadióna, ktorú „štamgasti“ inak, ako Krčma u Pavloviča, nenazývali. Obidvaja privoňali k futbalu na „pľakoch“ blízko bydliska, kde si ich všimol tréner Emil Bihary, ktorý ich dotiahol do organizovaného futbalu.

Rudolf Pavlovič, o dva roky mladší od brata Ladislava, postupne prešiel vekovými mládežníckymi kategóriami. Jeho futbalový kumšt, pracovitosť na ihrisku a prehľad v hre i napriek jeho nvysokej postave robila z neho veľkého hráča. Bol pri postupe Prešova do vtedajšej celoštátnej československej ligy. „Špílmacher“ v zelenobieliom debutoval v najvyššej súťaži v roku 1950 v Žiline. Počas svojej kariéry odohral za Tatran Prešov 268 ligových stretnutí, ďalších tridsaťjeden má na konte počas vojenčiny v drese ODA Trenčín.

Nebol takým vychýreným kanonierom ako brat Ladislav, na konte má tridsaťjeden gólov, no faktom je, že na ihrisku bol dvorným nahrávačom rodinnému kanonierovi. Avšak aj

Pavlovič ako kapitán Tatrana. Pred zaplneným hľadiskom v Taškente.

„Rudko“ vedel rozvlniť siete za brankármi. Tie najpamätnejšie zavesil na sklonku kariéry do siete slávneho Bayernu Mníchov.

Tatran Prešov hral európsky Pohár víťazov pohárov. Nuž a žreb mu prisúdil takéhoto atraktívneho súpera, v drese ktorého hrali aj Franz Beckenbauer či Gerd Muller.

Rudolf Pavlovič pre zranenie na domáci zápas ale nenastúpil. Tatran s Bayernom remizoval pred zaplneným hľadiskom 1:1. Pred odvetou v Mníchove sa tak zelenobielym veľké šance nedávali. Do Nemecka už R. Pavlovič s mužstvom odcestoval. A bol to práve on, ktorý v druhom súboji s Bayernom bol hviezdou hostujúceho tímu.

Senzácia sa síce nekonala, po výhre 3:2 Bayern Tatran vyradil z ďalších bojov, no tvorivý futbalista sa strelecky vyrovnal vtedy svetovo uznávanému nemeckému kanonierovi Gerdovi Mullerovi. Obaja strelili v zápase po dva góly. Výkon a dva góly v tom čase už tridsaťsedemročného prešovského futbalistu

zaujali natoľko, že mu dokonca núkali možnosť zostať v Mníchove.

Rudolf Pavlovič patril k najtechnickejším futbalistom éry, v ktorej pôsobil. Futbaloví experti ho v tomto smere radili po Josefovi Masopustovi. Aj z jeho prihrávk vyťažili množstvo gólov jeho spoluhráči, dvojnásobný Kráľ ligových kanonierov Ladislav Pavlovič a ďalší najlepší ligový strelec z prešovského Tatrana Karol Petroš.

Pamätníci zašlej slávy prešovského futbalu si iste spomenú aj na jeho nezabudnuteľné súboje s Andrejom Kvašňákom, ktorý po prestupe z Košíc do Sparty Praha na východe republiky veru obľúbený nebol. Nielen u divákov.

Roky chodil s internacionálnymi Tatran Prešov na tradičný vianočný futbalový turnaj do Prahy, ktorý Prešovčanom zastrešoval už zosnulý obdivuhodný fanúšik zelenobielych, vyše štyridsať rokov pravidelne merajúci cestu zo „stovežatej“ do šarišskej metropoly, Milan Timoš. Pokiaľ mu zdravotný stav dovolil, v Prahe, či na iných futbalových akciách si ešte zahral. Dokonca pred piatimi rokmi nastúpil v rámci exhibičného zápasu dorasteneckého Pavlovic Cupu za rodinný „Pavlovic team“.

Je držiteľom Zlatého odznaku SFZ a Ceny fair play Ivana Chodáka. Momentálne žije s rodinou v rodinnom dome v Prešove. Stále ešte čulo komunikuje, no tak číperne ako na futbalových trávnikoch, či neskôr exhibične v halách, sa už aj s ohľadom na krásny vek, prirodzene, nepohybuje. Zato o dianie aj v prešovskom futbale sa interesuje.

JÁN LEŠKO

Zdroj: presov.korzar.sme.sk

Sportovní Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl druhý

Nadále se zdržme ještě v roce 1945 a připomeňme naposledy dvě fotbalová jména, která patřila ke slávě československého fotbalu mezi oběma světovými válkami. Oba borci ještě relativně nedávno žili, zemřeli v prvním desetiletí nového století, oba v hodně pozehaném věku.

Gejza Kalocsay, rodák z Berehova během léta 1945 přijal trenérskou nabídku v Košicích a celek ŠK Jednota Košice přivedl do nejvyšší soutěže ČSR. V tomto městě se tak poprvé začala hrát I. fotbalová liga. Na historickém snímku z toho roku je trenér – stojící muž v civilu se svým mužstvem, ve kterém hráli i dva další Rusíni – Danko a Greškovič. Doktor Kalocsay do konce života působil jako trenér a býval později označován za světoběžníka, protože střídal místa svého působení. Jeho šťace: Košice, Debrecín, Zabrze či Lutych. V rámci projektu světové federace FIFA vedl i reprezentace tehdy rozvojových zemí Alžírsko a Pakistán. Zemřel v roce 2008 v Budapešti jako poslední žijící reprezentant ČSR mezi dvěma světovými válkami. Bylo mu 95 let.

Alexa Bokšay, rodák z Užhorodu se v Praze se oženil, věnoval se svému učitelskému povolání a v té chvíli také zůstal kopačky. Opustil branku Slavie a zapojil se do činnosti v klubu. Nejdříve na trenérském poli (krátce spolupracoval i s reprezentací ČSR), později jako funkcionář. Nejčastěji se uplatnil při mezinárodních akcích jako tlumočník (ovládal čtyři cizí jazyky). Až do pokročilého věku působil v dresu staré gardy Slavie (dvakrát dokonce i v reprezentaci), což

dokládá i náš snímek z roku 1958. Zemřel roku 2007 v Praze. Bylo mu dokonce 96 let.

Poslední slova ze smutečních obřadů v Budapešti i Praze, nechť jsou též naší tečkou za sportovní kariérou obou nezapomenutelných Rusínů: „Čest Vaší památce!“

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ
Repro archivních dokumentů
MIROSLAV POMIKAL

* **Nové nařízení vlády pomůže menšinovým školám.** „Změnou předmětného nařízení vlády SR se podařilo zlepšit situaci škol s vyučovacím jazykem a vyučováním jazyka národnostní menšiny. Za klíčové považují další postupné zlepšování situace menšinových škol. Jsem přesvědčen, že k tomu už dnes přispívá obnovený Odbor výchovy a vzdělávání národnostních menšin,“ uvedl státní tajemník ministerstva školství Peter Krajňák.

* **Socha na Dukle budí vášně.** Sochu československého vojáka od akademického sochaře Jana Adolfa Vítky odhalili na Dukle v říjnu 1949. Krátce před 10. výročí operace, v roce 1954, ji z ideologických důvodů odstranili

silnic,“ řekl k tomu ministr dopravy Árpád Érsek (Most-Híd). Tabule u obecních silnic budou vyměňovat obce, u silnic 2. a 3. třídy za ně budou zodpovídat vyšší územně správní celky, a u silnic 1. třídy Slovenská správa silnic, která spadá pod resort dopravy.

* **Učebnice v ukrajinštině jsou drahé.** Spojená škola Tarase Ševčenko v Prešově s vyučovacím jazykem ukrajinským poskytuje žákům z ukrajinského prostředí možnost rozvíjet svůj mateřský jazyk. Své děti sem posílají studovat i rodiče pocházející z rusínské komunity. Školu navštěvují i děti cizinců, kteří přišli z Ukrajiny na Slovensko za prací. Právě tato skupina je každoročně větší a větší.

Kresba Fedor Vico

a zničili. Voják prý vypadal příliš buržoazně. Nahradilo ho sousoší s děvčátkem, které vítá sovětského a československého vojáka. Později, k 20. výročí operace, odhalili už třetí sochu – sousoší Žaluji od Jána Kulicha. Jak řekl ředitel VHÚ Miloslav Čaplovič, mělo, a to i podle soudobých dokumentů, spíše zvýrazňovat československo-sovětskou družbu, než vzdávat hold padlým československým vojákům. Tato socha proto byla vyměněna za sochu původní. Kulichova rodina proto žaluje vojenský historický ústav (VHÚ), který je správcem vojenského hřbitova na Dukle.

* **2 procenta z daní veřejnosti na aktivity Rusínů.** „V roce 2017 jsme i díky podpoře široké veřejnosti mohli realizovat několik významných projektů,“ hlásí Sdružení inteligence Rusínů Slovenska. Například zaznamenání dalších životních příběhů Rusínů v rámci projektu Oral History, zorganizování Setkání u Dunaje s premiérou dokumentárního filmu V osidlech velmocí (produkce ZIRS), vydání dvaceti čísel periodika e-rusynFORUM, spravování portálu www.rusyn.sk a aktivní účast na zasedáních Kulatého stolu Rusínů Slovenska.

* **Názvy obcí stejné velikosti v jazycích menšin.** Zatímco dosud jsou tabule s názvy obcí v jazycích národnostních menšin na Slovensku menší a modré, nově budou stejně velké jako tabule se slovenským označením, a budou mít bílou barvu. Modrý zůstane pouze lem ohraničující tabule. „Mění je budou správci

A jelikož se jedná o jedinou školu na Slovensku s vyučovacím jazykem ukrajinským, navštěvují ji žáci z širokého okolí. Taková pak bydlí na školním internátu. Zřizovatelem školy Prešovský samosprávný kraj. „Vzhledem k povinnosti ukrajinštiny na škole bychom potřebovali nové učebnice v tomto jazyce. Vzhledem k nízkému nákladu jsou ale drahé, což je náš dlouhodobý problém,“ řekla k tomu zástupkyně ředitele školy Ljubov Gojdičová.

* **XXVIII. Zasedání Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny** proběhlo na Úřadu vlády SR 9. února tr. Výbor projednal a schválil návrh nového znění Statutu Výboru. V porovnání s původním statutem došlo především ke změnám týkajícím se vytvoření dvoukomorového systému, rozšíření hlasovacího práva pro všechny členy obou komor a dalších záležitostí. Výbor také projednal informaci z 28. zasedání Rady vlády SR pro lidská práva. Řeč byla i o školství, kultuře a rozhlasovém a televizním vysílání pro národnostní menšiny na Slovensku.

* **Karpatská Kraslice 2018.** Vihorlatské muzeum v Humenném ve spolupráci s okresní organizací Unie žen Slovenska v Humenném vyzvaly všechny autory kraslic bez rozdílu věku, místa i použité techniky ke spolupráci na mezinárodní soutěžní výstavě ve Vihorlatském muzeu – Karpatská kraslice 2018. Výstava tu je k vidění do 6. dubna a letos není prodejná.

* **Ředitelka Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích ve funkci končí.** Pracovní poměr měla ukončit dohodou k 28. února tohoto roku. Důvodem je spor o obraz. Kauza se táhne už týdny a trpí jí jak zaměstnanci muzea, tak i zřizovatelé této instituce, americká strana i soukromí sběratelé děl Andyho Warhola. Vše začalo ve chvíli, kdy ředitelka Ludmila Štecová podala trestní oznámení na kurátora a spoluzakladatele muzea Michala Bycka pro podezření ze spáchání trestného činu krádeže. Bycko si z muzea odnesl obraz Paula Warholy, který mu prý daroval sám autor v době založení muzea před sedmadvaceti lety. Za Bycka se postavili vykonavatel pozůstalosti po Paulu Warholovi i komise pro sbírkový fond muzea. Ředitelka si ale stojí za svým. Předseda Společnosti Andyho Warhola (SAW) Martin Cubjak řekl, že kauza znervózňuje americkou stranu i soukromé sběratele. Potvrdil, že jsou připraveni obrazy, dokumenty i artefakty z muzea stáhnout.

* **Zároveň však v Medzilaborcích vznikl projekt Písně mojí matky Julie.** Jde o projekt, který oprašuje a modernizuje rusínské lidové písně, které v 70. letech minulého století nahrála v New Yorku na gramofonovou desku matka Andyho Warhola Julie Warholová Zavacká. S touto iniciativou přišel tehdy sám Warhol a jeho matka posílala desku jako dárek svým přátelům – mimo jiné i na Podkarpatskou Rus a na další území, kde žijí Rusíni. Rodina Andyho Warhola v USA byla současným novým slovenským projektem nadšena. Jak řekl zpěvák a houslista Igor Kucer, písně upravili, přearanžovali a oblékli do hávu tzv. world music. S písněmi jezdí po Slovensku i po světě a vyšlo i album Igor Kucer Emotion Group - presents songs by Andy Warhols mother Julia Warhola.

* **Členům OSRS se nelíbí návrh zákona o obecním zřízení.** Na jednání se mluvilo o vládním návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje zákon SNR č. 396/1990 Zb. o obecním zřízení ve znění pozdějších předpisů. Tím se má umožnit přičlenění nefunkční obce, tedy takové, která po dvou po sobě jdoucích volbách do samosprávných orgánů obce nemá obecní zastupitelstvo ani starostu, k obci sousední, která se nachází ve stejném okrese, pokud s tím sousední obec souhlasí. Představitelé Rusínů chápou závažnost problematiky nefunkčních obcí, ale situace by se podle nich měla řešit i formou referend a podle národnostních principů.

* **Připomenutí významné osobnosti.** 1. ledna 1896 se v Teresové narodil Ivan Parkányi, kulturní činitel, politik a diplomat. Právnícké vzdělání získal na univerzitě v Budapešti. V roce 1924 ho prezident ČSR Tomáš G. Masaryk pověřil vedením referátu pro záležitosti Podkarpatské Rusi v politickém odboru Kanceláře prezidenta republiky. Tady pracoval téměř pětadvacet let. Za zásluhy spojené se zřízením řeckokatolické farnosti v Praze ho papež v roce 1938 vyznamenal nejvyšším laickým vyznamenáním – Rytíř kontur papežského řádu svatého Silvestra. V říjnu 1938, po turbulencích na politické scéně, ho vláda jmenovala guvernérem Podkarpatské Rusi, Parkányi ale brzy podal demisi. Zemřel 23. prosince 1996 v Praze.

Deportace Židů z Podkarpatské Rusi

Přinášíme další kapitolu ze studentské práce Jakuba Vlacha, jejíž tématem jsou osudy Židů z Podkarpatské Rusi za druhé světové války. Inspirací autora bylo vyprávění i zápisky jeho babičky, která nacistické věznění přežila.

Cesta do továrny na smrt (březen 1944 – srpen 1944)

Když vlak zpomaloval, byla noc. Dveře se otevřely až ráno, s příšerným řevem členů SS a spoustou štěkajících psů. Jaké byly první dojmy z Osvětimi? Místo lidí kostry potažené kůží, zahnuté sloupky a mezi nimi napnuté ostané dráty pod vysokým napětím. Vysoké komíny, ze kterých se valil dým. Zmatek a strach. Podivný zápach kolem.

Mezi tímhle vším stál Dr. Mengele s bílými rukavicemi. Byl přítomen u většiny tzv. selekcí. Obecně platilo, že pouhým mávnutím ruky směrem doprava nebo doleva rozhodoval o smrti, nebo o otrocké práci v táboře. Pravá ulička vedla přímo k plynovým komorám.

„Zastavila před námi černá sanitka s velkým červeným křížem. Lidé do ní nastupovali a já chtěla běžet za maminkou. Vedla ještě brášku a sestřičku. Už jsem se chtěla rozběhnout, ale viděla jsem na zemi mezi kameny vklíněný náramek. Strašně jsem ho chtěla vyndat, ale nešlo to. Nějakou chvilku mi to zabralo, ale nic. Když jsem se pak podívala zpátky, vidím, že se za maminkou a dětmi zavírají dveře a sanitka popojíždí. Sestry Goldi a Ida mě viděly a stáhly mne k sobě. Měly jsme štěstí. Já měla obrovské štěstí. Později jsem si uvědomila, že mi ten náramek zachránil život.“

Sám Höss (velitel koncentračního tábora) údajně osobně pronesl, že za půl hodiny byli schopni vyřadit až 2000 lidí. Ještě před příchodem do plynových komor byla lidem dána naděje, že se jdou pouze osprchovat, dokonce jim byla rozdána mýdla. Místnost ale byla pevně uzavřena a sprchovými hlavicemi se začal uvolňovat plyný kyanovodík. Moje babička Soňa vzpomíná, že ti lidé museli hrozně křičet, proto v tu chvíli dozorcí pustili sírnu. Když se někdo vypytlá, kde jsou ti, co šli před chvílí do sprch, okamžitě ho zastřelili. Nikdo pak neměl odvahu se dál ptát.

Po selekci odvedli babičku a zbylé ženy. Ty, které byly určeny na práci, šly opravdu do sprch. Dozorcí střídavě pouštěli studenou a horkou vodu. Na zemi ještě leželo mýdlo. Jak se babička později dověděla, zbylo tam po zplynovaných lidech. Bylo nasáklé pachem kyanidu.

Svoje šaty už neviděly. Dostaly dlouhá trika s krátkým rukávem a na nohy dřeváky. O základních věcech na osobní a hygienickou potřebu si mohl každý nechat pouze zdát, například o kapesníku, ručníku nebo toaletním papíru. Ženy byly zbaveny jakékoli identity – zůstala jim jen čísla psaná vpředu na šatech. K tomu dostaly rezavou misku a lžici. Z „hlavního“ tábora do Březinky procházely branou s nápisem Arbeit macht frei = Práce osvobozuje.

Foto archiv

Soňa byla ubytována na bloku číslo 14. Ostatně všechny vypadaly stejně – cihlový barák bez stropu. Několik paland vedle sebe a tři na sobě. Naproti byl blok ukrajinských žen. Byly vyčerpané a sotva lezly po čtyřech. V noci pro ně přijela černá sanitka s velkým červeným křížem. Už nikdy je neviděly.

„Jak jsem se dozvěděla to o plynových komorách? Přišla k nám na blok jedna Slovenka, byla v Březince už od 42. roku, měla pravděpodobně nějaké vyšší postavení, jinak by nemohla přežít. S námi transportem jela dvě děvčata. Byla to jejich sestřenice.“

I ptaly se jí, kdy konečně uvidí svoje rodiče. Že tu někde musejí být?! Smutně na ně pohlédla a řekla, že už je neuvidí. Dávno je pryč spálili Němci.

Spala jsem u okna. Koukla jsem ven a jen kousek od nás byl vysoký komín, ze kterého se valil kouř. Špitla jsem sestře Idě: Koukni, to bude ale hodně chleba! Zeptala se, jestli mám opravdu takový hlad. A já přikývla. Ida se dala do obrovského pláče. Nechácala jsem, proč. Ukázala směrem ke komínu: „Vždyť jsou to naši rodiče! Vždyť je tam páli! Dávno už vyletěli komínem!!! Tak skončil můj první den v Osvětimi.“

Každý koncentrační tábor měl svá pravidla, která buď postupně vznikala např. mezi vězni, pomůžes mně, já pomůžu tobě, anebo byla přesně určená nacistickým vedením tábora. Pravidla a povinnosti, jaká byla nastavena v Osvětimi, patřila k nejkrutějším.

Každé ráno ženy vstávaly na tzv. apel. Všechny musely přesně umět řád tábora, naučit se správnému postoji atd., za každou drobnou chybu hrozila plynová komora. Každý blok měla na starost tzv. bloková, rovněž Židovka.

Na apelu byla děvčata postavena po pěti do několika řad. Tam důstojník SS spočítal, jestli počet dívek souhlasí. Pokud se jakákoliv z nich schovala na bloku, byla okamžitě zabita, buď zastřelena, nebo poslána s ostatními, kteří se prohršili, do plynové komory.

Po apelu se fasoval chleba. Byly vybrány dvě dívky, které v doprovodu blokové přinesly

skromný příděl, asi 200 g chleba na celý den. K tomu troška kávy, která neměla příliš vůní ani chuť. Často po ní trpěly střevními problémy.

Hygiena během celého pobytu v Osvětimi neexistovala. Papír na potřebu nebyl. Záchod byl dlouhý betonový kvádr a v něm díra vedle díry. Sem ženy směly pouze ráno, a to vždy jen s doprovodem. Jedna na druhou koukala. Několik dívek, i moje babička se naučily vykonávat potřebu v noci, k jednotlivým blokům se přistavěly kádě. Za jiným účelem bylo přísně zakázáno svůj blok opustit!

Snahy sehnat obživu nebo alespoň něco k pití se krutě trestaly. V táboře to bylo nemožné, ale mimo komplex strážníků existovala alespoň malá naděje. Jedna dívka se snažila při vytrhávání řepy několik bulev schovat, ale jak se nakláněla, několik jich vypadlo zpoza řader. Dozorčí ji tak strašně moc zbil, že se nemohla hnout. Když ji dívky odváděly, špitla, že alespoň jednu zachránila. Sklouzla ji do kalhotek. Tohle se ale babička dozvěděla, až když se vrátily z práce zpět na blok.

Práce, kterou vykonávaly, neměla smysl. Ženy nesmyslně přendávaly kameny z jedné hromady na druhou, nebo do nich tloukly obrovským kladivem. Nesměly se zastavit. Jako dozorkyně pracovaly v táboře i Polky. Jejich krutost mnohdy převyšovala krutost samotných SS.

První Soninou prací bylo zametat cesty a vytrhávat trávu. Později pracovala mimo tábor na roztloukání kamení. Po dvanáctihodinové otročině se dívky vracely do tábora kolem krematorií, viděly zbytky těl, ohořelé kosti a cítily nepříjemný nasládlý zápach páleného masa. Po práci se dozorkyně na oko starostlivě vypyťovala, jestli někdo není zraněný. Kdo se přihlásil, nevrátil se živý. Nemocní v táboře nebyli žádání.

Sonina sestra Goldi měla v Osvětimi známou, která byla těhotná. Každou ženu, která porodila, i s dítětem čekala tzv. Himmelstraße – cesta přímo do plynové komory. Naštěstí na revíru, tak se označoval „lágrovský“ lazaret, pracovala jedna žena z Teresvy. V noci ji ošetřovatelka tajně odvedla na lůžko, kde porodila zdravého chlapečka. Musela se pokusit zachránit alespoň svůj život. Zabalily dítě pod slamník a nechaly ho tam, než zemřelo hladu.

„Už jsme si říkaly, že nemáme žádnou šanci přežít. Kolem nás tolik hrůzy a utrpení. Ale svíla nám naděje. Když jsem šla fasovat chleba, viděla jsem dva esesmany a jednu esesačku, jak míří k našemu bloku. Bála jsem se, aby nás všechny neposlali na smrt. Pak jsem se dozvěděla, že náš blok byl vybrán ještě jako práce schopný a že pojedeme na práci do Německa. Nic jiného jsme se nedozvěděly. Musely jsme projít určitým výběrem. Ani si už neuzpomínám, jestli někdo v Osvětimi zůstal. Já jsem byla šťastná, že mě neoddelili od sestry.“

JAKUB VLACH

Pokračování v dalších číslech.

Seriál Dávné zločiny pod poloninami

Kriminalita, její formy, projevy, odhalování a potírání je oblastí, na kterou se ve své práci už léta zaměřuje pražský publicista Aleš Pivoda. Svědčí o tom řada Pivodových knih s tematikou zločinů a práce policistů, či autorství více než čtyř stovek povídek kriminálního žánru.

Část z nich je věnována i dávnější minulosti, historii. Včetně historie necelých dvou desetiletí minulého století, kdy byla součástí naší země i tehdejší Podkarpatská Rus. O tom, že také v nejdlehléjším regionu

tehdejší ČSR, podobně jako i jinde, docházelo k trestné činnosti, kterou stíhali a vyšetřovali čs. četníci či policie, vydávají svědectví dobové deníky, listy, které tenkrát vycházely v Praze či Brně. Také ty jsou pro Pivodu zdrojem pro jeho publicistickou práci.

Výběr vlastního zpracování některých zajímavých kriminálních případů, jež se kdysi skutečně odehrály v Užhorodě, Mukačevě, Volovém, Svaljavě, Iršavě a leckde jinde, teď autor předkládá v seriálu článků čtenářům našeho časopisu.

Hordubej a ti druzí aneb: Velké zločiny, 1. díl

Ženu probodl nožem

Tovární dělník Ivan Zubrič z obce Turja Bystrá se 2. července 1925 nečekaně objevil na četnické stanici ve Svaljavě a se svěšenou hlavou oznámil službu konajícímu četníkovi, že v noci zabil svou manželku Hafji, dceru Kuljovu ze Soločiny. Vysvětlil, že k tragédii došlo v osadě Holubyna, a to v chýši manželčiny tety Rusinové.

Ivan dále pokorně řekl, že se chtěl udat už časně ráno, ale nedovolil si pány četníky vyrušovat, neboť jistě ještě spali. Svou ženu Hafji poslal na věčnost, protože mu prý zkažila život.

Četnická hlídka v Holubyně zjistila, že na půdě nad chlévem u chýše vesničanky Rušinové skutečně leží mrtvá žena. Z jejích zad čněla rukojeť nože. Zubriče četníci úředně zatklí a podrobně ho vyslechli.

Mladý vrah do protokolu uvedl, že Hafija mu nadbíhala a otevřeně se mu vnucovala. Tvrdila, že mu bude věrnou a poslušnou ženou. Po svatbě se ale nečekaně změnila. Ochladla a nechtěla s mužem spávat. Najednou odmítala mít nádobí, práť prádlo, smýčít podlahu a věst

pravomocně a tedy definitivně uložil Zubričovi patnáctiletý pobyt v káznici.

Vražda košíkářskou jehlou

Čeledín Vasil Maňák zavraždil v noci na 27. října 1931 v obci Bardovo ze msty košíkářskou jehlou statkáře Jiřího Hordubeje. Ten předtím vyhodil Maňáka ze služby, protože mladík spával s Hordubejovou ženou.

Jiří Hordubej odjel před osmi roky z Podkarpatské Rusi do Ameriky, kde zbohatl. Manželce odtud posílal peníze, do rodné vsi se vrátil autem a přivezl si s sebou spoustu peněz.

Jeho ženu to ale nijak netěšilo. Svému muži totiž nasazovala dlouhé roky parohy s čeledínem, ale také s jinými muži. Vasilu Maňákovu navíc přislíbila jedenáctiletou dceru Hafji, až dívka dospěje.

Hordubej po návratu Maňáka vyrazil a zasnoubení s Hafjí pochopitelně zrušil... Čeledín proto v noci tajně probodl statkářovo srdce košíkářskou jehlou. Vražda měla vypadat jako loupežný zločin. Četníci se ale obalamutit nenechali. Vraha vypátrali, zatklí a v křížovém

zastihla cestou domů z vesnické tancovačky. Četníci z Užhorodu však pachatele poměrně brzy vypátrali. Byli hned dva...

Jak muži zákona zjistili, Jan Roman se u zábavy pohádal s Janem Bodnárem. Kvůli jednomu místnímu děvčeti, které věnovalo několik tanců Romanovi, zatímco potupený Bodnár od krasavice dostal před všemi veřejně košem.

Když muzika dohrála a Roman se vydal ke svému stavení, práskly v noční tmě výstřely. Několikrát zasažený hospodář vydechl naposledy před bránou svého gruntu. Četníci z přepadení usvědčili už zmíněného žárlivce Jána Bodnára, kterému sekundoval jeho kamarád Michal Petrila. Oba také četníci zatklí a eskortovali je do vazby u užhorodského soudu. Kdo z obviněných vystřelil smrtící střely, zůstalo neobjasněno.

Hrůzný konec křtin

Tragicky zemřel v únoru 1932 v užhorodské nemocnici rolník Jan Histinár. Stal se zbytečnou obětí sporu mezi mladíkem Josefem Majorníkem a dalším z hostů. Ti dva se v opilosti začali práť během hostiny při křtinách narozeného synka gazdy Jana Dervlajnika. Histinár mezi ně skočil ve snaze odtrhnout je od sebe, což byla osudná chyba. Podnapilý Majorník totiž vytáhl z holínky nůž a vrazil čepel do Histinárovy hrudi... Pachatel nesmyslného vražedného útoku putoval před užhorodský soud.

Smrt na svatební hostině

Bude hrát cikánská kapela čardáš, nebo rumbu? To byla příčina hádky mezi Jurajem Demjanovičem a Pavlem Pavlovčíkem během svatební hostiny v létě 1935, když se v Berehově vdávala dcera bohatého gazdy Juraje Pavloviče. Ti dva popili spoustu pálenky a sotva stáli na nohou. Pak stačilo jen málo...

Denní tisk 3. července 1935 napsal: „Pavlovčík vytáhl během prudké slovní rozepře z kapsy nůž a vrhl se na Demjanoviče. Tento zasažen nožem vyběhl na dvůr a chtěl uprchnouti. Pavlovčík běžel za ním a dostihnul jej, pobodal ho tak, že nešťastník na místě skončil.“

Svatebčané vrahovi sebrali nůž a čekali na příjezd přivolaných četníků. Ti pak pachatele eskortovali do vazby u soudu v Berehově.

ALEŠ PIVODA

Poznámka: V seriálu jsou použity zeměpisné názvy tak, jak je v příslušných letech uváděl denní tisk.

Foto archiv

domácnost. Zubričovi dokonce vmetla do tváře, že jejím snem je najít si bohatšího a hezčího ženicha. Takového, který ji odvede z vesnické chatrče a uvede do lepší společnosti.

Rodiče Ivanovi předhazovali, že je slaboch a bačkora. Nedokáže si s línou ženou poradit... Od svého tchána Zubrič věděl, že Hafija od něj odešla do Holubyny ke své tetě. Tam ji taky našel a v noci, zatímco spala, a o jeho příchodu neměla tušení, ji bodl nožem do zad.

Za vraždu poslal soud Ivanu Zubriče v únoru 1926 do věznice na patnáct let. Po odvolacím řízení změnil kasační soud rozsudek na doživotí. Nejvyšší soud ČSR ale rozsudek zrušil. Potvrdil vinu obžalovaného, ovšem

výslechu usvědčili. Spolu s ním byla souzena i vdova Hordubejová pro nápomoc k vraždě. Maňák dostal doživotí. Nevěrnice tučet let.

Příjmení oběti bude mnohým připomínat název slavného románu Karla Čapka Hordubal. Právem. O případu úkladné vraždy Jiřího Hordubeje psaly 14. října 1932 podrobně Lidové noviny a kauza se pak dočkala knižního zpracování. Jeden z největších českých spisovatelů se skutečně inspiroval tímto případem.

Zabíjel odmítnutý žárlivce?

Gazdu Jana Romana z osady Horjany u Užhorodu zastřelil v lednu 1932 v nočních hodinách kdosi neznámý. Tragická smrt Romana

Родный край

Додаток до новинки Podkarpacká Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духнович

Памятник Духновича має 85 років. Верне ся до центра Пряшова?

На берегу ріки Ториса, п'ятнадцять минут піше од історичного центра міста Пряшів, стоїть пам'ятник, монумент, о котрім і многи Пряшівчане майже ніч не знають. Но про Русинів, а недем тых пряшівських, а цілого регіону, є то єден із найвызначніших символів.

Бісида є о пам'ятнику Александра Духновича, котрый є творцом Олены Мандіч (в різних переписах і Мандіч або Мондіч). Пам'ятник є о то цінніший, же то єден із малої кількості Мандічової творів, котры ся сохранили, наведе якбач найвекший із них. Но Духнович не стояв все там, де є днесь, в невыразній часті міста. Перед 85-ма роками го торжественно відкрили в самім центрі Пряшова в рамках події Дні руської культури.

Із історії

Ідея збудованя пам'ятника Александрови Духновичови в історичнім центрі Русинів – у Пряшові, зродила ся на початку 1922-го року, але обцим народным рухом ся стала аж тогды, кідь Др. Іван Кізак, тогдышній професор Грекокатолицької руської учительської препарандії, Др. Сімеон Смандрай, прелат і великий меценат русьської культури, Федор Дуфанець, а і інші русиньскы патріоты взяли ся за тото діло. І так ідея і плани збудовати пам'ятник стали народным і обцим русиньським рухом.

Жебы выповнити тоты плани, были потрібны грошы і відповідний скульптор, а было треба зробити пропозиції на пам'ятник. Русиньска громада в тых міжвоєнових часах з великом радостью привітала справу о тім, же приправний вибор на будованя пам'ятника в році 1932 підписав договір з празьков, в культурных русиньських кругах знамом скульпторков, Еленов Мандіч. Мандіч вже втогды мала за собов зроблену бусту Адольфа Добрянського, котру зробила в році 1928 в Михалівцях і робила портреты і скульптуры з народнов русиньсков тематиком на території втогдышньої Підкарпатської Руси.

Подля споминаного договору в юні 1933-го року пам'ятник Духновича вже мав стояти в Пряшові на втогдышній Площі легіонарів, перед будовов Грекокатолицької богословської семінарії, і мав то быти бронзовий пам'ятник. Скульпторка представила пару пропозицій на пам'ятник, але наконець втогдышня русиньска громада прийрала тоту пропозицію, котра ся стала реалносьтов.

Макета того проєкту была публікована і у втогдышніх новинках Русское слово. Окрім макеты в тых новинках находила ся і рубріка Дары на пам'ятник А. Духновича. І так зо сторінок тых новинок ся можеме дізнати мена тых добродителів, котры дали грошы на пам'ятник.

Святочне одкриття проходило в рамках Днів руської культури 10-го і 11-го юна 1933-го року. Тота дата стала ся традичнов про організованя Днів руської культури. Організували їх втогдышні читалні при Руськім культурно-освітнім обцистві А. Духновича при Руськім домі в Пряшові. Таки Дні руської культури ся одбыли в Міджілабірцях, Тополі, Чірчу, Сабінові і далшых місцях.

1933-го року до Пряшова пришло много русиньского народа на возах, влаками, автами. З різних русиньських сел і містечок. Преса писала, же коло 110 людей пришло з Міджілаборець в народных кроях на челі із своїма учителями. Пришли і гости з Підкарпатської Руси.

Перший день дообіда одбыла ся свята літургія в Катедралнім соборі св. Юана Крестителя, котру за асистенції каноників і священників одправляв владыка Павел Гойдіч. Свята літургія і анахіда была одправлена за А. Духновичом. Пополідне змагали сю фотболовы команды, міджі іншым і СК Русь з Ужгорода, пак слідовав культурный програм аж до пізных годин.

На другый день, бив святочно одкритый пам'ятник Духновича. Владыка Павел Гойдіч одправив архіерейску святу літургію, де проповідав пряшівський каноник, знамый русиньський діятель і меценат Теодор Ройковіч. О пів еденадцятій ся зачала маніфестація на місці бывшего торгу (днешня ул. Купельна) і продовжовала ся на теперішній Главний уліці в напрямі на Площу легіонарів ку місце, де стояв пам'ятник Духновича. Маніфестація ся застала перед трибунов недалеко од будовы Грекокатолицької богословської семінарії, клали ся вінці і свіжы квітки ку підножю пам'ятника. В першых рядах было видно прапору Обциста А. Духновича із Ужгорода, Пряшова, Міджілаборець. Коло пам'ятника стояла честна варта руськых скавтів з Грекокатолицької руської учительської препарандії. Міджі нотабілітами были Павел Гойдіч, губернатор Підкарпатської Руси Др. Антоній Бескид, найвысший велитель воеьского горизонту м. Пряшова полковник Матоушек, президент Судной табулы і член Коштітучного суду ЧСР Др. Константін Мачік, Русин з Камюнок. З правого боку од пам'ятника была збудована трибуна, проповідальниця, зліва стояв орхестер міста Пряшова. Коло підножя пам'ятника стояла авторка і реалізаторка проєкту Елена Степановна Мандічова. При ній стояв знамый русиньський поет Андрій Карабелеш і іншы.

Торжество коло пам'ятника одкрыв председа Пряшівського руського культурно-освітнього обциства А. Духновича Сімеон Смандрай, котрый оцінив заслугы А. Духновича в історії Русинів і його односины із выштыкма Славянами. По нім з приговорами выступали і далшы вызначны гости.

Із центра на край

Пам'ятник Духновича на своїм місці стояв до кінця 60-ых років. На основі рішення, же на місці, де стояла духовна семінарія, буде стояти нова будова Театру Йонаша Заборьского, мусив зо свого місця одійти і пам'ятник. Наперед го розобрали і дали до сканзену Музею Словацької републіки рад. Тото викликало многи ургенції і так зачатком 80-ых років партійны органы вирішили, же го дають на місце, де стоїть доднесь і де ся Русины стрічають коло різних святочных нагод.

Самособов, є добре, же пам'ятник днесь знова стоїть в Пряшові, є выголошений за Народну культурну пам'ятку, площа коло нього дістала назву Духновичова площа. Но едновременно треба повісти, же про выголошену пам'ятку мож бы было глядати і достойніше місце в третім найвекшій місті на Словакії, а Русинів не тїшать ані цілковий стан пам'ятника, кідьже бы потребовав зрештаврованя, што є по 85-ох роках зрозуміле.

Навернутя до міста?

8-го фебруара 2018-го року єм як представитель Округлого стола Русинів Словеньска бив запрошений на засіданя пряшівської Комісії про культуру, народноствы меншныны і заграничны контакты. Окрім іншого звернув єм увагу членів комісії на доводобо нерішений безодкладный проблем рештаврованя пам'ятника. Припомняв єм, же іде о єден із мала існуючих, лем трых на території Словакії, сохраниених творів Олены Мандіч.

Член комісії, едновременно депутат Містьского заступительства, Растислав Мохнацький бив согласний з тым, же пам'ятник треба зрештавровати. За його поглядом є тот пам'ятник може тото найцінніше, што в рамках скульптур в Пряшові є. Так само підкреслив, же пам'ятнику треба было бы найти достойніше місце. Далшый член – депутат Рудольф Дупкала, котрый є і директором Шарішовой галерії в Пряшові, повів, же тему рештаврованя одкрыє на найближнім засіданю пряшівського Містьского заступительства з тым, же о професіональне зрештаврованя пам'ятника бы ся могли постарати робітниця галерії і фінанції на то бы могло приділити само місто Пряшів. Дупкала видить місце Духновича по зрештаврованю знова в центрі міста, о чім буде мусити пересвідчити одновідні містьскы органы.

Ці ся то досправды подарить, то увидиме, но надію днесь маєме. Пам'ятник, котрый тот рік святкує 85 років, бы собі то заслужыв. І мы бы сьме знова, як нашы предкы, могли ся зійти з наших сел в центрі Пряшова, жебы сьме торжественно знову одкрыли пам'ятник того, без котрого бы якбач не было ані нашого народа.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Přeji hodně elánu do práce pro náš malý, skromný a pracovitý rusínský národ

Článek Vladimíra Kušteka o Kobylecké Poljaně v časopise Podkarpatská Rus č. 4/2017 je velmi zajímavý. Podotýkám k němu jen tolik, že dcera J. Bokšaye Kateřina byla provdaná Ivančová, rodina žila v Košicích. S jejich dcerou Eleonorou jsem studovala na fakultě ve stejném ročníku a s jejím bratrem Alexejem (řečeným Soncy) jsem chodila do plaveckého oddílu ČH Košice. Naši rodiče spolu kamarádili, ale jméno Ivančo je pouze shoda jmen se jmény mých rodičů a mým dvěma příjmeními, nejsme příbuzní. Vnuk J. Bokšaye MUDr. Alexej Ivančo žije léta v Praze a pracuje v nemocnici Na Františku. Možná vás to zaujme...

V našem časopise jsou výborné články, obsahově i stylisticky. Celý časopis je velmi zajímavý a jeho úroveň neustále roste. Díky za tuto zásluhou práci! Srdečně pozdravuji a přeji hodně zdraví a elánu do další práce pro náš malý, skromný a pracovitý rusínský národ.

Olga Lučanská

Mám radost z knihy Rudolfa Štursy

Mám radost z knihy pana Štursy, povedlo se a on může být hrdý. Můj veliký dík! Loni jsem strávil na Podkarpatské Rusi prodloužený „babíletní“ víkend včetně svátku sv. Václava v Užhorodu. Absolvoval jsem navýsost radostné toulky starými i novými zákoutími města a také projížďku „električkou“ na Užocký preveal.

V našem časopise č. 4/2017 jsem si všiml poznámky informující o výstavě českých knih o Podkarpatské Rusi, kterou připravujete ve spolupráci se Slovanskou knihovnou.

Při té příležitosti jsem si uvědomil, že mám několik zajímavých knih, které mohu nabídnout k prodeji zájemcům. Jsou to tituly:

K. Matoušek – Podkarpatská Rus (Praha 1924, 250 stran za cenu 500,- Kč), K. Kochanyj-Goralčuk – Podkarpatská Rus (Praha 1931, 160 stran za cenu 320,- Kč). Tisky jsou dobové originály ve výtečném stavu. Ceny jsou ohodnoceny na slovo vzatým znalcem.

J. Furech

(Pozn. red.: Zpráva o výstavě publikací o Podkarpatské Rusi se setkává se značným zájmem čtenářů. Někteří nám už také poslali tipy na knihy, které by tam mohly být vystaveny. Velice za ně děkujeme. Náměty vděčně přijímáme, právě sestavujeme seznam titulů; rozsah výstavy bude z prostorových důvodů omezen na cca 100 publikací. Knihy jako takové však s největší pravděpodobností nebudeme potřebovat, protože Slovanská knihovna je má všeměs ve svých fondech a na výstavu je zapůjčí.)

Můj děda fotbalista

Zdravím vás, pane Piláte. Právě čtu vaši knihu o Alexovi Bokšayovi. Půjčil jsem si ji, protože můj děda Viliam Meissner byl také ligový hráč pocházející z Podkarpatské Rusi. Ve své knize citujete dopis jistého pana Jana Strnadela, který zmiňuje svého strýce Gézu Kalocsaye. Podle „pověsti“ v naší rodině (dědu jsem nikdy nezažil) byl Géza jeho bratranec. Máme např. doma několik pohledů z MS v Itálii 1934. Proto by bylo úžasné, kdybyste měl kontakt na pana Strnadela a jeho rodinu, případně kdybyste měl někdy čas se sejit a popovídat si o historii a Podkarpatské Rusi.

V současné době jsem zabraný do studia neznámé historie naší rodiny a jakákoliv naděje na informace je pro mě zlata.

Jan Meissner

Autor knihy o A. Bokšayovi Tomáš Pilát děkuje za tip. Současně se obrací na čtenáře našeho časopisu: Nemá někdo kontakt na zmíněného pana Strnadela?

Ukrajinský hrdina Palachova formátu se jmenoval Vasil Makuch

Když si připomínáme heroický čin Jana Palacha, uveďme také, že jeho hrdinství není bez souvislosti s děním na Ukrajině. Jak nás v tisku informuje nový ukrajinský velvyslanec v Praze Jevhen Perebyjnis, také Ukrajinci mají svého Palacha. V rozhovoru pak pokračuje a překvapuje informacemi, které jsou pro mnohé z nás nové. Ten muž se jmenoval Vasil Makuch a upálil se v listopadu 1968. Teprve loni mu byla odhalena v Kyjevě pamětní deska za přítomnosti českého velvyslance na Ukrajině Radka Matuly.

V Česku existuje skupina, která usiluje o to, aby po Makuchovi byla v ČR pojmenovaná ulice. V průběhu hovoru pan velvyslanec hořce dodává na adresu těch lidí u nás, kteří navrhnou zrušení sankcí vůči Rusku, protože prý „nic neřeší“: My Ukrajinci potřebujeme podporu, a to především morální, říká pan velvyslanec. A také soucit.

Čin Jana Palacha i Vasila Makucha měl ohlas i hranicemi, mnozí jejich zoufalý čin následovali. Pro svět se stal synonymem zápasu za svobodu, jak jsem se např. přesvědčil při své návštěvě ve městě Luxemburg, kde jsem pozoroval se slavnostními pocity skupinu školáků, jak u památníku Jana Palacha na náměstí téhož jména pokládali kytičku.

Ty mladší by se slušelo informovat, že v tehdejší době docházely zprávy o sebeupálení hlavně z daleké Asie a podobný čin v Evropě byl proto pro svět nevídanou událostí.

Ale vraťme se k česko-ukrajinským vztahům. Pro nás zůstává zajímavé většinou jen území bývalé ČR. Jistě není přáním ani naší země, ani Ukrajiny, aby toto území ohraničené Karpatami zůstalo jen jakousi uzavřenou turistickou diasporou, za níž nelze dohlédnout. Naopak, našinci, kteří pronikají dál za Karpaty vám dosvědčí, že i tam dál je poutavá krajina, města (Jeremča, Ivanofrankovsk (Stanislav), Lvov. Jestliže je teď konečně naše země otevřena Ukrajincům, proč nechávat pro sebe uzavřená vrata kdesi za Jasinou? Jen naše vzájemné styky budou zárukou, že se tato nešťastná země odpoutá z vlivu svého chamtivého souseda.

JAN ROMAN